

Щербакова Олена Анатоліївна
Досвід початкового аналізу чинників підвищення
ефективності викладання риторикознавчих дисциплін
у вищій школі України на основі компетентнісного підходу:
вітчизняні завдання та європейська практика

Авторська довідка: Щербакова Олена Анатоліївна, кандидат філологічних наук, доцент; старший науковий співробітник відділу теорії та методології гуманітарної освіти Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України (Київ, вул. Бастіонна, 9); контактний тел.: (044) 286-63-68 (сл.).

Анотація

У статті окреслено важливі чинники підвищення ефективності викладання риторикознавчих дисциплін у вищій школі України на основі компетентнісного підходу. Зауважено на складових вітчизняних завдань та європейської практики з огляду на початковий аналіз визначеної проблематики. В обґрунтуваннях положень враховано досвід участі авторки у Міжнародній конференції „Риторика в Європі” (Саарбрюккен, 9–13 жовтня 2013 р.) та інших науково-методичних заходах. Робота виконана у рамках тематики VIII-ї Міжнародної науково-практичної конференції „Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору” (Київ, 28–30 листопада 2013 р.) за напрямом „Болонський процес і перспективи розвитку вищої освіти в Україні, Європі та світі”.

Ключові слова: риторика, риторикознавчі дисципліни, чинники підвищення ефективності викладання, вища гуманітарна освіта України, компетентнісний підхід, європейська практика, досвід початкового аналізу, міжнародна конференція „Риторика в Європі” (Саарбрюккен, 9–13 жовтня 2013 р.).

Автор – Щербакова Елена Анатольевна
Опыт начального анализа факторов повышения
эффективности преподавания риториковедческих дисциплин
в высшей школе Украины на основе компетентностного подхода:
отечественные задачи и европейская практика

Авторская справка: Щербакова Елена Анатольевна, кандидат филологических наук, доцент; старший научный сотрудник отдела теории и методологии гуманитарного образования Института высшего образования Национальной академии педагогических наук Украины (Киев, ул. Бастионная, 9); контактний тел.: (044) 286-63-68 (сл.).

Аннотация

В статье выделены важные факторы повышения эффективности преподавания риториковедческих дисциплин в высшей школе Украины на основе компетентностного подхода. Обращено внимание на составляющие отечественных задач и европейской практики с учётом начального анализа данной проблематики. В обоснованиях учтён опыт участия автора в Международной конференции „Риторика в Европе” (Саарбрюккен, 9–13 октября 2013 р.) и других научно-методических мероприятиях. Работа выполнена в рамках тематики VIII-й Международной научно-практической конференции „Высшее образование Украины в контексте интеграции в европейское образовательное пространство” (Киев, 28–30 ноября 2013 р.) по направлению „Болонский процесс и перспективы развития высшего образования в Украине, Европе и мире”.

Ключевые слова: риторика, риториковедческие дисциплины, факторы повышения эффективности преподавания, высшее гуманитарное образование Украины, компетентностный подход, европейская практика, опыт начального анализа,

Международная конференция „Риторика в Европе” (Саарбрюккен, 9–13 октября 2013 г.).

Olena Shcherbakova,
The Experience of Incipient Analyzing the Factors of Increasing
the Efficiency of Teaching Rhetorical Subjects
at Higher School of Ukraine on the Basis of Competence Approach:
Domestic Tasks and European Practical Experience

Information about the author: Olena Shcherbakova, Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer; a Senior Research Worker of the Theory and Methodology Department of Humanitarian Education at the Institute of Higher Education which belongs to the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine (Kyiv, Bastionna Str. 9); contact phone number: (044) 286-63-68 (office phone number).

The article is focused on the important factors of increasing the efficiency of teaching rhetorical subjects at higher humanitarian school of Ukraine on the basis of competence approach. The author of the article highlights the constituents of domestic tasks and European practical experience taking into consideration the incipient analysis of the problem under investigation. The author's experience of taking part in the International Conference "Rhetoric in Europe" (Saarbrücken, 9th–13th October, 2013) and other conferences is taken into account in the argumentation of the theses. The research is fulfilled on the basis of the 8th International Scientific and Practical Conference "Higher Education of Ukraine in the Context of Integrating into the European Educational Area" (Kyiv, 28th–30th November, 2013) in the direction of "Bologna Process and the prospects of Higher Education Development in Ukraine, Europe and the world".

Key words: rhetoric, rhetorical subjects, efficiency of teaching, higher humanitarian education of Ukraine, competence approach, European practical experience, experience of incipient analysis, the International Conference "Rhetoric in Europe" (Saarbrücken, 9th–13th October, 2013).

Постановка проблеми та її актуальність. Розпочате нами дослідження з проблеми підвищення ефективності викладання риторикознавчих дисциплін у вищій школі України на засадах компетентнісного підходу спонукає до активнішого запровадження наукової дискурсу щодо з'ясування актуальних на сьогодні проблем у визначених координатах. У положеннях і матеріалах багатьох міжнародних заходів із питань європейської інтеграції вищої освіти України у контексті Болонського процесу, знаходимо настійливі рекомендації щодо здійснення кроків із підвищення ефективності навчання, викладання й оцінювання у цій галузі знань, запровадження результатного (компетентнісного) підходу за проектом Тюнінг і на основі Національної рамки кваліфікацій та Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи, а також про розвантаження від переважно навчальної роботи й активізацію дослідницько-інноваційної діяльності викладачів, розвиток навчання через дослідження та самостійну роботу студентів тощо. Багато з цих проблем тісно пов'язані із запровадженими риторикознавчими дослідженнями – ґрунтовним вивченням ролі, значення, місця і потужного потенціалу риторикознавчих дисциплін (риторики загальної й часткової, ораторського мистецтва, засад красномовства тощо) у рамках науково-дослідної роботи відділу теорії та методології гуманітарної освіти ІВО НАПН України "Оптимізація циклу соціально-гуманітарних дисциплін у вищій школі України в контексті євроінтеграції" (зав. відділом Г. В. Онкович). Адже сучасна риторика як універсальна царина гуманітарного знання дедалі упевненіше стає дорогоцінним надбанням багатьох культурно-освітніх закладів України і світу та невід'ємною складовою цього процесу.

Мета і завдання роботи. Задля виконання поставленої мети – окреслити важливі чинники підвищення ефективності викладання риторикознавчих дисциплін у вищій школі України та з огляду на початковий аналіз даної проблематики, – спробуємо визначити головні складові вітчизняних завдань та європейської практики у даному напрямку досліджень, запроваджуючи тим самим науковий дискурс щодо з'ясування актуальних на сьогодні проблем у цій галузі знань. В обґрунтуваннях висунутих положень ґрунтуватимемося на досвіді участі у Міжнародній конференції “Риторика в Європі” (Саарбрюккен, 9–13 жовтня 2013 р.), II Міжнародній науково-практичній конференції “Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу” (Київ, 7 листопада 2013 р.) та інших науково-методичних зібраннях в Україні і світі.

Виклад основного матеріалу. Упродовж останнього десятиліття проблематика забезпечення якості вищої освіти стала провідною темою обговорення з огляду на міжнародний – євроінтеграційний – рівень цього питання. Започатковане нами комплексне дослідження з осмислення стану й актуальних проблем підвищення ефективності викладання риторикознавчих дисциплін (риторики загальної й часткової, педагогічної риторики, педагогічної майстерності, практичної риторики, ораторського мистецтва, основ красномовства, мистецтва слова, мистецтва презентації, еристики, гомілетики (духовного красномовства), культури слова, культури і техніки усного фахового мовлення, стилістики української літературної мови, мовленнєвої комунікації, етики ділового спілкування тощо) у вищій школі України на основі компетентнісного підходу ставить перед нами низку завдань. Із-поміж першочергових назвемо наступні: аналіз науково-методичної літератури та вивчення наявного досвіду з реалізації компетентнісного підходу у викладанні риторикознавчих дисциплін у вітчизняних вищих навчальних закладах соціально-гуманітарного циклу з урахуванням особливостей сучасних комунікативних процесів; визначення цілей, завдань і змісту “Риторики” (й інших дисциплін) та особливостей їх реалізації у вишах; з'ясування специфіки побудов курсів “Риторика” та основних підходів до розробок навчальних програм і методичних матеріалів (підручників, посібників, хрестоматій, словників тощо); вияв ознак риторикознавчої компетенції (світоглядної, культурознавчої, комунікативної, мовної, власне риторичної) як основи ефективної життєдіяльності як викладача, так і студента вишу; тощо. До вирішення деяких із цих завдань уже вироблено підходи [8–12], деякі потребують ґрунтовнішого опрацювання. Спробуємо окреслити головні складові вітчизняних завдань та європейської практики у даному напрямку, залучаючи до наукового дискурсу і читачів журналу “Психологія сьогодні”.

Визначальними факторами – на початковому етапі – щодо вивчення цієї проблематики вважаємо безпосередню участь у міжнародних форумах (конференціях, конгресах, науково-методологічних семінарах, круглих столах, колоквіумах, тренінгах) у Росії, в Україні і Німеччині (порядок – за хронологією подій), а саме: у XVII Міжнародній науково-практичній конференції “Сучасна риторика у суспільно-мовленнєвій педагогічній практиці” (Москва, 30 січня–1 лютого 2013 р.), участь у якій ми беремо в якості члена Ради Російської риторичної асоціації (із 2009 р.); у Міжнародній конференції “Риторика в Європі” (Саарбрюккен, 9–13 жовтня 2013 р.); у II Міжнародній науково-практичній конференції “Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу” (Київ, 7 листопада 2013 р.).

Серед інших заходів згадаймо і наступні, що відіграють важливу роль у наших дослідницьких намаганнях. У рамках VII Міжнародної науково-практичної конференції “Управління процесом кадрового забезпечення інноваційного розвитку вищих навчальних закладів України” (Київ, 26-27 вересня 2013 р.) [7], окрім іншого, планувалася робота секції з інтеграції навчання і наукових досліджень у вищій школі, кафедра у системі управління ефективністю та якістю освітньо-виховного процесу вищих навчальних закладів; обговорення з контексно-компетентнісної підготовки

педагогічних кадрів тощо; подана нами тема стосувалася виявлення ознак риторикознавчої компетенції як основи ефективної життєдіяльності викладачів кафедр соціально-гуманітарного профілю у контексті вимог академічного красномовства [7: 36].

До участі у VII Міжнародній науково-практичній конференції “Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології” (Ялта, 1–4 жовтня 2013 р.) [5] ми запропонували тему, пов’язану із проблематикою секції з обговорення шляхів і засобів підвищення якості в сучасних умовах функціонування вищих навчальних засобах, – визначення передумов підвищення якості риторичної освіти в Україні за сучасних умов функціонування вищих навчальних закладів соціально-гуманітарного профілю [11]. На II Міжнародну науково-практичну конференцію “Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу” (Київ, 7 листопада 2013 р.), до роботи якої були залучені кращі експерти у цій галузі знань із України, Росії, Сполученого Королівства, Австрії, США, розглядали питання про вплив євроінтеграційного чинника на дослідження риторики та риторикознавчих дисциплін у системі вищої гуманітарної освіти України початку XXI століття [10].

Важливе значення для вивчення досвіду початкового аналізу чинників підвищення ефективності викладання риторикознавчих дисциплін у вищій школі України на основі компетентнісного підходу мали обговорення на Методологічному семінарі “Сучасні виховні технології: соціалізаційні виклики і педагогічний контекст” (Київ, 30 жовтня 2013 р.) [6], зокрема щодо виховного процесу сучасного навчального простору, та семінарі “Реформування вищої освіти: європейські орієнтири та вітчизняні реалії” (Київ, 4 листопада 2013 р.) для аспірантів, докторантів і здобувачів Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, де я маю честь працювати. Широке обговорення назрілих проблем у системі вищої освіти відбулося і за двома Всеукраїнськими круглими столами (Київ, 25 червня 2013 р.): Шостим – “Медіаосвітні технології у навчальному процесі” – та Сьомим – “Сьогоднішня українська мовна середовища”, проведеними у рамках XXII Міжнародної конференції “Мова і культура” ім. проф. Сергія Бураго (Київ, 24–27 червня 2013 р.) [4]. На цих заходах (за участі російських і білоруських колег), ми, скажімо, представили бачення тем із напрямів діяльності “Бібліотеки риторичних знань” як осередку формування елітарної риторичної особистості [4: 49] та з питань застосування медіаосвітніх технологій у процесі викладання і вивчення риторики як теоретико-прикладної дисципліни [4: 50].

Зусиллями багатьох вітчизняних і закордонних дослідників у царині риторики, ораторського мистецтва (красномовства), а також культури мислення, мовлення й спілкування, педагогічної майстерності тощо, створюються нові – концептуальні – підходи до викладання цих предметів. Проте наявний власний викладацько-дослідницький досвід роботи у цій галузі знань (світські вищі навчальні заклади і духовні установи) дозволяє нам виділити й такі деякі важливі, на наш погляд, передумови. Щонайперше йдеться не просто про знання викладачами своїх предметів (хоча риторичні знання ми вважаємо базовою – константною – категорією у професійній і творчій життєдіяльності людини), а й закоханості у них; потребу і бажання постійного самовдосконалення у щоденній мовленнєвій практиці; використання усіх можливостей неперервної риторичної освіти для викладачів і студентів різних спеціальностей (починаючи з першого курсу й до останнього дня навчання і викладання); підкріплення якісного навчально-методичного забезпечення цих дисциплін; побудову освітнього процесу таким чином, аби поінколи брак аудиторного часу компенсувався позааудиторними (факультативними) заняттями.

За останні 10 – 20 років світ побачили українськомовні видання і перевидання з назвами “Риторика”, “Риторика загальна та судова”, “Риторика: майстерність переконання”, “Судова риторика”, “Ділова риторика”, “Прокурорська риторика”,

“Сучасна риторика”, “Риторика вчителя-словесника”, “Риторика, культура та техніка мовлення вчителя-логопела”, “Основи риторики”, “Педагогічна риторика”, “Ораторське мистецтво. Постановка голосу й мовлення”, “Мистецтво презентації”, “Основи ораторського мистецтва”, “Основи ораторської майстерності в умовах конфліктної взаємодії”, “Риторична майстерність”, “Еристика”, “Сценічна мова”, “Культура усного слова”, “Майстерність мовлення дикторів і телеведучих” тощо. Переважна більшість із них звичайно ж – “Риторики”. Тільки за останні два-три роки вийшли друком новітні навчальні посібники: дві “Академічні риторики” (Суми, 2011; Умань, 2013), “Українська риторика: історія становлення і розвитку” (Львів, 2011) Зоряни Куньч, “Неориторика в масовій комунікації” (К., 2010) Вікторії Стехіної, “Суспільна риторика” (К., 2012) Петра Лісовського, “Основи красномовства (К., 2013) Людмили Грицаєнко, а також два підручника: “Мовленнєва комунікація” (К., 2013) Семена Абрамовича й Марії Чикарькової та “Ораторське мистецтво” (Харків, 2013) за редакцією Михайла Требіна і Галини Клімової.

Методичні розробки із зазначеними та іншими назвами, серед яких є словники, хрестоматії, розробки, екскурси, конспекти лекцій, практикуми, комплекси, методичні поради, тренінгові матеріали, збірки тестових завдань, які призначені для різноспеціалізованої студентської аудиторії (зокрема світської і богословської), презентують практично усі вищі навчальні заклади України із Києва (далі – перелік за алфавітом. – О. Щ.), Вінниці, Горлівки, Дніпропетровська, Донецька, Житомира, Запоріжжя, Івано-Франківська, Кіровограда, Луганська, Луцька, Львова, Миколаєва, Одеси, Полтави, Рівного, Севастополя, Сімферополя, Сум, Тернополя, Умані, Харкова, Херсона, Хмельницького, Черкас, Чернівців й, імовірно, з інших міст України. До їхнього аналізу ми ще повертатимемося.

На сьогоднішній день виявлено понад 50 найменувань курсів, які й складають основу риторикознавчих дисциплін вищої школи України початку ХХІ ст. Методичні видання з цими назвами (підручники і посібники, зокрема словники, хрестоматії, екскурси, комплекси, тексти лекцій, розробки, методичні рекомендації, практикуми, тренінгові матеріали, збірки тестових завдань) призначені для студентів вищих закладів освіти – майбутніх юристів, правників, філософів, істориків, дипломатів-міжнародників, журналістів, редакторів, філологів, психологів, педагогів, соціологів, менеджерів, рекламистів, економістів, артистів тощо, а також керівників будь-якої ланки і будь-якої сфери людських знань і старань. Вияв важливих компонентів впливу євроінтеграційного чинника на дослідження риторики як навчально-виховної дисципліни у системі вищої гуманітарної освіти України початку ХХІ ст., полягає, зокрема, і в можливості долучитися до вивчення кращих здобутків провідних фахівців у цій сфері знань і старань людства, зберігаючи при цьому своєрідність національних риторичних традицій у викладанні риторики й здійсненні риторикознавчих досліджень. Науковці і педагоги мають доступ до сучасної оригінальної і перекладної фахової літератури з риторики більш чи менш знаних у світі європейських науковців і педагогів.

У ході нашого дослідження виявлено також доволі широке коло (понад 110) українських науковців-риторів (далі прізвища зазначені за алфавітом. – О. Щ.). До їхнього числа увіходять (окрім уже названих): Валентин Вандишев, Алла Гладишева, Ніна Голуб, Юрій Єлісовенко, Оксана Залюбівська, Тетяна Іванова, Тетяна Ільїна, Григорій Клочек, Тетяна Кобзар, Сергій Коваленко, Тетяна Ковтун, Наталія Колоділова, Людмила Корнева, Руслан Кацавець, Зоряна Куньч, Ельвіра Лузік, Любов Мацько, Оксана Мацько, Валеріан Молдован, Альбіна Овчиннікова, Володимир Олійник, Ольга Олійник, Галина Онуфрієнко, Наталія Осипова, Ірина Оцабрик, Ігор Паримський, Юлія Пінчук, Марина Препотенська, Галина Сагач, Яна Сєдова, Олександра Сербенська, Зінаїда Сергійчук, Богдан Сокіл, Любов Спанатій, Василій

Стовпець, Ольга Тарасова, Світлана Хаджирадева, Наталя Чибісова, Людмила Чулінда й ін.

Настійлива увага українських дослідників і викладачів риторики свідчить про незгасимий інтерес до однієї з найдавніших і найбагатших, за своєю інтегруючою силою, соціально-гуманітарних наук. Зрозуміло, що кожен автор сучасного видання закономірно виходить з обґрунтування своєї концепції риторики чи ораторського мистецтва, призначеної на певну категорію читачів – майбутніх юристів, правників, філософів, істориків, філологів, психологів, педагогів, дипломатів-міжнародників, журналістів, редакторів, соціологів, богословів, менеджерів, рекламистів, економістів, артистів тощо, а також усіх, хто цікавиться цими питаннями. Вочевидь можна стверджувати, що за останні роки розроблялися не стільки загальні (теоретичні) положення риторики, скільки її різновиди – професійно зорієнтовані видання.

Декілька штрихів щодо перспектив працевлаштування майбутніх фахівців різних галузей знань і старань людства з огляду на набуті ними шляхом сучасного використання знань законів і правил класичної риторики (заразом із граматикую і логікою) як головного інструменту збереження мисленнєво-мовленнєвої культури різних форм і жанрів словесної комунікації. Випускники можуть працювати: медіаторами, прес-секретарями, спеціалістами з формування суспільного и професійного дискурсу, педагогами, експертами й аналітиками у сфері переконання у процесі комунікації, аніматорами мовленнєвої культури, тренерами міжособистісної комунікації у суспільно-діловій сфері, спеціалістами з формування персонального іміджу чи іміджу закладу, організаторами публічних дебатів і дискусій, масових свят тощо. Багато й інших чинників свідчать на користь не до кінця оціненого, але потужного потенціалу риторики (з її скарбами прадавньої пам'яті людства і можливостями багатоманітного і різноспрямованого впливу на сучасну комунікативну аудиторію) формуванні елітарної риторичної особистості початку ХХІ ст. – людини морально зрілої, усебічно розвиненої, риторично освіченої, професійно компетентної, фахово і творчо реалізованої, соціально активної, матеріально забезпеченої, свідомо відповідальної за свої риторичні вчинки перед прийдешніми поколіннями.

Важливим видається вивчення теоретичних і практичних напрацювань наших російських колег. Упродовж останнього десятиліття–двох вони виступають за риторизацію навчального процесу й постійно обговорюють питання щодо риторичної компетенції спеціаліста у системі професійної підготовки, процес формування якої визнається тривалим і складним – таким, що не завершується аудиторною співпрацею викладача зі студентами, а потребує настійливого самовдосконалення. Досвід методологічних підходів, що існують сьогодні у їхніх науково-педагогічних школах, достатньо багатоманітний і має ґрунтовну науково-теоретичну базу, яка представлена не тільки кількістю наукових публікацій, але й відображена у педагогічній практиці, що застосовується як у вищих освітніх закладах, так і у шкільному викладанні.

Із року в рік у Росії, за ініціативи Російської риторичної асоціації (головуючий В. І. Аннушкін), що об'єднує багаточисельну армію дослідників, викладачів і вчителів риторики, – уже у вісімнадцяте – проводиться широке обговорення цих та інших питань на черговій міжнародній конференції з риторики (Ярославль, 30 січня – 1 лютого 2014 р.) на базі Ярославського державного університету ім. П. Г. Демидова. Із-поміж актуальних питань до проблематики конференції запропоновано доволі широкий спектр завдань, як-то: риторика та її статус у сучасному суспільстві й освіті; риторика та культура спілкування у політичному, соціальному і культурному житті сучасної держави; риторика та риторикознавчі дисципліни у вишах; культура спілкування та риторика у школі; професійна риторика та культура ділового спілкування для спеціалістів (політиків, юристів, підприємців, педагогів, військових тощо); інноваційні риторичні технології; викладання риторики й ораторської майстерності на курсах и тренінгах; риторична класика й сучасність; професійна підготовка викладачів риторики

та культури мовлення у вишах і школі; медіаграмотність як новий вид грамотності та ін. На особливу увагу з огляду на нашу проблематику, заслуговує найбільш вагоме досягнення Російської риторичної асоціації за минулий рік – словник-довідник за редакцією О. П. Сковороднікова “Эффективное речевое общение (базовые компетенции)” (Красноярськ, 2012) [13]. Видання є оригінальним та масштабним лексикографічним проектом, у створенні якого взяли участь понад 100 авторів із 19 міст Росії і Білорусі. Зараз ця фундаментальна праця доопрацьовується, а незабаром матиме ширший доступ зацікавленої аудиторії.

Суттєві зрушення в осмисленні поставлених цілей відбулися після завершення роботи Міжнародної конференції “Риторика в Європі” (Саарбрюккен, 9–13 жовтня 2013 р.) [3], яка стала для мене справжнім “вікном до Європи”. Цей захід проходив під патронатом Президента Європарламенту Мартін Шульц, зініційовано Інститутом європейської риторики (Німеччина) [німецькою мовою – Europäisches Institut für Rhetorik (EIfR), французькою – Institut Européen de Rhétorique (IER)], який очолює професор доктор Норберт Гутенберг (Norbert Gutenberg). Дане зібрання організовано й проведено за участю трьох закладів освіти Німеччини і Люксембургу: Університету землі Саар (Universität des Saarlandes), на базі якого й проходила робота, Університету Люксембурга (Université du Luxembourg) та Європейської Академії Otzenhausen (Europäische Akademie Otzenhausen). У цьому почесному симпозиумі виступити, подали доповіді на панелі чи відвідали семінари приблизно 180 дослідників із 120 університетів 30 країнах світу. Його присвячено інтернаціональній і міждисциплінарній риторичній; він мав за мету ініціювати широке відображення різнобічних актуальних для нашого часу проблем крізь призму риторичної галузі.

Співорганізатори конференції “Риторика в Європі” запланували її на цей рік, оскільки його визнано ювілейним в історії дисципліни (387 року до Р. Х., або 2400 років тому, Ісократ заснував свою школу риторики та філософії). У запрошенні на конференцію відмічається також, що серед чисельних проблем сьогодення – медіальних, міжкультурних, міжособистісних – риторичній належить вирішальне значення у передачі ключових кваліфікацій – “навичок спілкування”. Дослідження в риторичній (з європейською перспективою) означає розвідку риторики, діакронії та синхронії як дисципліни і практики спілкування в аспекті “interculturalism” і “transculturalism”. На цьому форумі були представлені секції (розділи): виступ і навчання; риторика, переклад і міжкультурна комунікація; медіа-риторика; риторика і політика; судова риторика, гомілетика: риторика і релігія, питання мовлення і віри, аргументація; риторика і філософія. Так, приміром, у роботі секції № 1, у якій поталанило брати участь і мені, були заявлені дослідники з дванадцятьох країн світу – Норвегії, Литви, Бразилії, США, Німеччини, Греції, Іспанії, України, Португалії, Нідерландів, Ізраїлю й Італії (перелік країн поставлено за порядком згадування їх у програмі конференції “Риторика в Європі”. – О.Щ.). На інших секціях виступали представники із Марокко, Росії, Польщі, Франції, Угорщини, Хорватії, Бельгії, Румунії, Болгарії, Словенії, Казахстану й інші учасники.

Подана нами тема (виступ підготовлено французькою мовою) – “Євроінтеграційний аспект дослідження риторики як навчально-виховної дисципліни у системі вищої гуманітарної освіти України початку XXI століття” (“Aspect de l’intégration européenne de l’étude de la rhétorique comme une discipline éducative dans le système de l’enseignement supérieur des sciences humaines en Ukraine au début de XXIe siècle” [8]. У програмі на сайті Університету землі Саар виставлено назву німецькою мовою – “Eurointegrationsaspekt der Studie der Rhetorik als pädagogischen Disziplin im Hochschulbereich humanitärer Ausbildung der Ukraine beginn des XXI Jahrhundert” [9]. Матеріали виступу підготовлено й надіслано організаторам зібрання українською, російською, французькою, німецькою й англійською мовами (робочими мовами конференції були німецька, англійська і французька) та презентація 43 слайдів

(французькою мовою, із назвою і резюме українською, німецькою й англійською); сподіваємося, що публікації учасників увійдуть до окремої збірки матеріалів. Таким чином зреалізувалося бажання авторки глибшого аналізу тільки-но започаткованої наукової проблематики у колі європейських однодумців, де можна було презентувати свою тему, обговорити її із зацікавленими колегами і представити сьогodнішнім дослідникам риторики праці українських педагогів-риторів. Подана нами тема присвячена дослідженню риторики як навчально-виховної дисципліни у системі вищої гуманітарної освіти України початку XXI ст. Участь в обговоренні “Риторика в Європі” виявилася для мене як для початкуючої дослідниці у даній царині знань і старань людства надзвичайно цікавою і корисною з огляду на перспективи подальших розвідок щодо важливих компонент впливу євроінтеграційного чинника на дослідження риторики як навчально-виховної дисципліни у системі вищої гуманітарної освіти України початку XXI ст., а також у встановленні нових контактів із ученими-риторами різних країн світу (переважно франкомовними), зокрема із Німеччини, Люксембургу, Франції, Греції, Португалії, Бельгії, Бразилії, Литви, Росії, Казахстану.

Для підсилення аргументативної бази щодо актуальності і суспільної значущості започаткованих риторикознавчих досліджень наведемо відомі нам приклади роботи й подібних міжнародних заходів на базі провідних університетів світу: в Аргентині (Буенос-Айрес), у Бельгії (Антверпен і Брюссель), в Ізраїлі, Іспанії (Барселона), у Нідерландах (Амстердам), Німеччині (Бонн, Саарбюккен і Тюбінген), Польщі (Варшава), США, Хорватії (острів Брач (Постір)), Франції (Льєж) тощо. У нашому архіві зібрана інформація про діяльність риторичних асоціацій і організацій у Росії, Білорусі, Бразилії, Португалії, Латинській Америці; про Департамент (чи Управління) освіти, філософії й риторики (Dept. of Education, Philosophy, and Rhetoric) в Університеті Копенгагена (Данія), Департамент мовленнєвої комунікації, теорії аргументації й риторики (Department of Speech Communication, Argumentation Theory and Rhetoric) на гуманітарному факультеті Амстердамського університету (Нідерланди); Канадське товариство з вивчення риторики (Canadian Society for the Study of Rhetoric (CSSR чи SCER)) й інших угруповань і зібрань. Відомо про заснування Інституту риторики ім. Д. Кеннеді як аналітичного центру, що спеціалізується на вивченні тенденцій розвитку політичної та суспільної риторики в Україні (Київ). Знаємо також і про школу романської риторики (l'École romande de rhétorique) у Женеві (Швейцарія), про проведення окремих семінарів у Парижі (Франція) й багатьох інших містах світу.

Найближчим часом приділимо увагу вивченню досвіду викладання і дослідження риторики та розвитку риторичної освіти нашими європейськими колегами, зокрема у згаданих вище (Німеччина): Інституті європейської риторики (Europäisches Institut für Rhetorik (EifR чи IER)), в Європейській Академії Otzenhausen (Europäische Akademie Otzenhausen), на базі якого діє Інститут Риторики і Методології (Institut für Rhetorik und Methodik (IRM)), та інших закладах освіти. Показовим може стати вивчення навчальних програм німецького університету міста Тюбінген (Universität Tübingen або Eberhard Karls Universität Tübingen). У ньому практика успішного говоріння веде свій відлік із 1496 р. Там, на базі філософського факультету (із 2010 р.), існує кафедра загальної риторики, викладачі якої проводять заняття із риторики на семінарах (Seminar für Allgemeine Rhetorik), у тому числі і на веб-семінарах, що спрямовані на бакалаврів і магістрів, які хочуть розвивати свої навички спілкування в усній чи письмовій формі та постійно самовдосконалюватися.

Із останніх подій, опосередковано пов'язаних із нашим дослідженням, відзначимо роботу 24-ої Міжнародної спеціалізованої виставки “Освіта та кар’єра – День студента 2013”, “Освіта за кордоном” та 21-ої Всеукраїнської виставки “Освіта. Робота. Підприємництво” (Київ, 14–16 листопада 2013 р.) [14] з нагоди Міжнародного дня студентів. Аналіз її матеріалів, сподіваємося, матиме подальший розвиток у наших

розмислах щодо започаткованого дослідження. На цьому заході відвідувачі ознайомилися з пропозиціями вітчизняних і закордонних закладів вищої освіти у рамках роботи трьох зазначених виставок, де були представлені такі країни, як (послідовність країн зазначена у тематичному каталозі. – О. Щ.): Україна, Велика Британія, Росія, Чехія, Кіпр, Ізраїль, ОАЕ, Польща, Франція, Литва, Австрія, Словаччина, Австралія, Латвія, Голландія, Німеччина й ін. Зокрема нас зацікавила оголошена прес-конференція з обговорення питань французько-української співпраці у галузі освіти, інноваційного спрямування розвитку сучасної освіти та шляхів взаємодії вищої освіти та підприємництва (Київ, 14 листопада 2013 р.). Цікавими видалися пропозиції Французького павільйону “Навчання у Франції”: заклади вищої освіти і підприємництва у рамках роботи цієї виставки: Університет м. Ле Ман, Університет м. Париж, Університет м. Тулуза, Університет м. Ніцца, Інститут прикладних наук м. Руан, Сільськогосподарський харчовий інститут м. Ліль, Бізнес-школа Audencia, Вища школа туристично-готельного бізнесу Vatel, Школа моди Mod'Art, Французький інститут в Україні тощо [14].

І наостанок, назвемо ще одну наукову подію, в очікуванні якої перебуваємо і де заявлена наша заочна участь – II Всеукраїнська конференція “Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук” (Дніпропетровськ, 29-30 листопада 2013 р.), час проведення якої, на жаль, збігається із VIII-ю Міжнародною конференцією “Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору” (Київ, 28–30 листопада 2013 р.), безпосередніми учасниками якої ми плануємо стати. На цей захід у рамках роботи секції “Сучасна освіта: методологія, теорія і практика” ми подали статтю за назвою “Риторика як інтегративна дисципліна у системі вищої гуманітарної освіти України: започаткування осмислення сучасного стану вивчення проблеми” [12]. Сподіваємося, вивчення виданих матеріалів і цих двох конференцій, також стане у нагоді не тільки нам, а й усім зацікавленим у запропонованій тематиці.

Тож, як на нашу думку, серед визначальних факторів щодо євроінтеграційного впливу на вивчення ролі, значення, місця і потенціалу риторики у різних країнах світу вбачаємо можливість особисто долучитися до обговорення риторикознавчих питань у рамках різноманітних міжнародних форумів, встановити професійні контакти з провідними фахівцями-риторами. За основу аналізу чинників підвищення ефективності викладання риторикознавчих дисциплін у вищій школі України у контексті євроінтеграційних процесів, окрім наведених складників, на далі добиратимемо класичну модель ораторської діяльності (за Аристотелем), класичний риторичний канон, закони і правила сучасної риторики, жанрову палітру ораторського мистецтва тощо. Відтак, значну частину у подальших дослідженнях займатиме не тільки огляд, а й аналіз сучасної літератури з риторики та виявлення наукових уподобань українських і зарубіжних дослідників у цій галузі знань. Увесь попередній – початковий – етап досліджень, що тривав майже півроку, допоміг нам чіткіше визначитися з термінологічними невідповідностями (з компетентнісного підходу), що почасти трапляються у вітчизняних і закордонних виданнях, сміливіше сформулювати свої принципи щодо обґрунтування тих чи інших положень, настійливіше запропонувати методологічні підходи як концепції навчання і викладання риторики в нашій країні, конструктивно виробити рекомендації щодо створення проекту електронного посібника як ефективного засобу для підвищення якості риторичної освіти, – й усе це – на базі комплексного і масштабного вивчення передових інноваційних тенденцій у риторичній царині вищої освіти України, Європи і світу та за збереження кращих традицій класичної вітчизняної риторичної спадщини.

Висновки. Таким чином, у попередньому викладі окреслено важливі чинники підвищення ефективності викладання риторикознавчих дисциплін у вищій школі України на основі компетентнісного підходу, а також (з огляду на початковий аналіз даної проблематики) здійснена спроба визначити головні складові вітчизняних завдань

та європейської практики в означених координатах. Щонайперше виділено особистісний фактор (у відборі й аналізі сучасних матеріалів та налагодженні особистих контактів із риторикознавцями різних країн) в якості зацікавленої “заглибленості” дослідниці до обговорюваних питань з метою збагачення передовим вітчизняним та європейським досвідом колег-риторів. В обґрунтуваннях положень враховано досвід безпосередньої участі авторки у Міжнародній конференції “Риторика в Європі” (Саарбрюккен, 9–13 жовтня 2013 р.) та інших науково-методичних заходах і зібраннях в Україні і світі.

Сподіваємося, що запроваджений науковий дискурс у цій галузі знань і старань людства, об’єднає довкола себе зацікавлених у риторикознавчих дослідженнях однодумців і, можливо, зніщить створення Української риторичної асоціації – УРА (!), необхідність якої, як на наше переконання, назріла. Сподіваємося також, що він сприятиме поглибленому осмисленню стану й актуальних проблем у досліджуваному процесі, зокрема щодо проекту обґрунтування необхідності викладання риторики як самостійної інтегративної навчально-виховної дисципліни соціально-гуманітарного циклу. Адже сучасна риторика як універсальна царина гуманітарного знання дедалі упевненіше стає дорогоцінним надбанням багатьох культурно-освітніх закладів України і світу; вона таїть у собі інтегративні складові (ефективність, переконливість, доцільність, виразність життєдіяльності кожної небайдужої до її надбань людини), без яких неможливо уявити молодого фахівця початку ХХІ ст. Роботу виконано у рамках тематики VIII-ї Міжнародної науково-практичної конференції “Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору” (Київ, 28–30 листопада 2013 р.) за напрямом “Болонський процес і перспективи розвитку вищої освіти в Україні, Європі та світі”.

Список використаних джерел:

1. Вища освіта України: теорет. та наук.-метод. часопис. – 2013. – № 3 (50). – Додаток 1: Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. – Т. 1-2. – Т. 2. – 286 с.
2. Вища освіта України: теорет. та наук.-метод. часопис. – 2013. – № 3 (додаток 2): Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу. – 256 с.
3. Международная конференция 2013 – Риторика в Европе // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.uni-saarland.de/index.php?id=31015>
4. Мова і культура : Програма ХХІІ Міжнар. наук. конф. ім. проф. Сергія Бурого (К., 24–27 чер. 2013 р.). – К., 2013. – 76 с.
5. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології : Програма VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Ялта, 1–4 жов. 2013 р.). – Київ–Ялта, 2013. – 56 с.
6. Сучасні виховні технології: соціалізаційні виклики і педагогічний контекст : Програма методологічного семінару (К., 30 жовт. 2013 р.). – К., 2013. – 20 с.
7. Управління процесом кадрового забезпечення інноваційного розвитку вищих навчальних закладів України : Програма VII Міжнар. наук.-практ. конф. (К., 26-27 вер. 2013 р.). – К., 2013. –36 с.
8. Shcherbakova Olena (Ukraine). Aspect de l’intégration européenne de l’étude de la rhétorique comme une discipline éducative dans le système de l’enseignement supérieur des sciences humaines en Ukraine au début de XXIe siècle / Olena Shcherbakova // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.uni-saarland.de/fileadmin/user_upload/Info/Europa/institute/eir/Sektionen_1-8/Sektion_1_komplett.docx.
9. Shcherbakova Olena (Ukraine). Eurointegrationsaspekt der Studie der Rhetorik als pädagogischen Disziplin im Hochschulbereich humanitärer Ausbildung der Ukraine beginn des XXI Jahrhundert / Olena Shcherbakova // [Електронний ресурс] – Режим доступу:

http://www.uni-saarland.de/fileadmin/user_upload/Info/Europa/institute/eir/Programm/Die_Tagung_nach_Sektionen_FINAL.pdf.

10. Щербакова О. А. До питання про вплив євроінтеграційного чинника на дослідження риторики та риторикознавчих дисциплін у системі вищої гуманітарної освіти України початку XXI століття / Олена Анатоліївна Щербакова // Вища освіта України: теорет. та наук.-метод. часопис. – 2013. – № 3 (додаток 2): Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу. – С. 218–221.

11. Щербакова О. А. Передумови підвищення якості риторичної освіти в Україні за сучасних умов функціонування вищих навчальних закладів соціально-гуманітарного профілю / О. А. Щербакова // Вища освіта України: теорет. та наук.-метод. часопис. – 2013. – № 3 (50). – Додаток 1: Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. – Т. 2. – С. 44–47.

12. Щербакова О. А. Риторика як інтегративна дисципліна у системі вищої гуманітарної освіти України: започаткування осмислення сучасного стану вивчення проблеми / О. А. Щербакова // Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук : Матеріали II Всеукр. наук. конф. (Дніпропетровськ, 29-30 лист. 2013 р.). Ч. II / Наук. ред. О. Ю. Висоцький. – Дніпропетровськ : Роял Принт, 2013. – С. 225–228.

13. Эффективное речевое общение (базовые компетенции) : словарь-справочник / под ред. А. П. Сковородникова. – Красноярск, 2012. – 882 с.

14. 14–16 листопада 2013 року в Українському домі відбудеться міжнародна виставка “Освіта за кордоном” // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://edu-abroad.com.ua/erelik_uchasnikiv_ua.html.